

Kölcsey Ferenc

Nemzeti hagyományok

■ [...] Amely nemzet a hatalom és míveltség magas pontjain áll, nagy dolgokat vihet ugyan véghez, de ezen nagy dolgok a história teljes fényében láttatván, természetesen lenni megismertetnek, s a maradékra a való piperétlen színében szállanak keresztül. A széles kiterjedésű míveltség koraiban az individuális nagyság tüneményei ritkábbak s kevésbé ragyogók; a mesterség, fortély és tudomány közönségessé váltában a magányos erők nagyrészt alsóbb rendet foglalnak el; s a már régebben feltűnt találmányok hosszú sora s a geniális lélek ezerféle jelenségei után, az eredetiség színét megnyerni felette nehéz, s a geniének bélyegvonásai ritkábban ismertetnek ki.

Másképpen van a dolog a fejleni csak most kezdő népeknél. Itt lelki és testi erők messzére kitündöklő fényvel ragyognak. Itt minden jeles, a vitézség tetteiben s a geniének műveiben és találmányaiban, egyes pontokban mutatkozik. Itt minden, amit a gondolkozó ész s a találó elme előhoz, az eredetiség vonásaival jelen meg. Az, ki a vadon talált magot legelébb a földbe vetette; ki a kézmívességnek legszükségesbeit legelőszer ismeretbe hozta; ki fegyvert adott a vitéznek, s a legelső hadirendet kiszabta; ki a házasság oly egyszerű törvényét javallatba tette, stb.: kétségkívül szokatlan fényben jelent meg, s szokatlan behatással munkált egykorú közt. S ki nem tudja, hogy éppen a behatás mennyisége teszi a nagy embernek és nagy tettnek külső mértékét? S a behatásnak mennyisége hol lehet nagyobb, hol szembetűnőbb, mint félvad nemzetnél?

Mikor tehát valamely nemzet a maga félvad állapotjában, messze a puhalkodás veszedelmeitől, s hódításban támadólag, vagy szabadságért védelmezőleg küzdve él és forr; mikor benne a geniének és erőnek jelenségei sűrűn, de egyes alakokban feltűnnek; mikor ezen tünemények lelkesedéssel fogadtatnak, s az, ami benne új és hasznos, és szép és nagy, a költői érzelemhez hasonlóval érzetnek, következőleg szív és képzelet segedelme által megdicőítetnek: ekkor szokott a hőskor feltetszeni. S mivel feltetszik bizonyos sötétisztában, mivel tüneményi a jelenkorban

elragadtatással fogadtatnak, s így a jövőnek a hagyomány glóriájában adatnak által; mivel a históriai vizsgálat későn fellobbanó fáklyája ezen sötétisztán és glórián a közvéleményben többé erőt nem vehet: természetes, ha a hősi kor a maga regényes alakját századról századra nemcsak megtartja, de öregbíti, s a nemzeti lelkesedésnek és poézisnek sokáig tartó táplálatot nyújt.

Különbség van a közt, ha a hősi korra nyíló nemzet a míveltség magas pontjain álló népek közelében lakik-e, vagy magához hasonlóktól vétetik környül? Míg a durva embercsoport mivel lelkű nagy néppel jön öszveérésbe és küzdésbe, vagy hatalommal vagy világsággal fog elboríttatni. A szép virágzatu hőskor a nagyra menendő nemzet pontonként terjedésének s fejlődésének lépcsői közé tartozik; s csak lassanként kell a teljes míveltség korába általolvadnia, hogy a maga poétai varázsalakját maradandólag megtarthassa.

Az ifju lélek forró ereje s küzdő érzelmei vagy az emberből ki, vagy belől az emberben munkálnak. Kifelé munkáltokban tettek által hősségre törekednek, bennmunkáltok alatt gondolati derengés és sejdítési borongás közt szövik a poézisnek fátyolát. A munkálatnak mindegyik módja a fantázia befolyásával történik; s így a hősségre kitörekező és a poézis fátyola alatt bennküzdő fiatal lelkek rokonok egymással. Egyforma tünemények közt, egyforma helyhezetben tünnek fel, s egyformán meg nem vesztegetett friss forrásokból buzognak ki. A költői szellem a maga eredetében éppen oly erős mint a hősi, puha ellágyulás és ellágyító érzékenység nélkül; mindegyik a nemzet individuális karaktere és helyhezete szerint egyképpen vígabb vagy búsabb, vadabb vagy szelidebb, több vagy kevesebb svermerséggel elborult. Európának utazó fiai az Új Zeelandi kannibál szájából csatadalokat hallottak, s Tahiti szelíd ege alatt énekeseket találtak, kik módjokkal a Homeridákra emlékeztetnek: ezek éppen oly jelenetek, mint az argonauták mellett Orpheus, s mint a morvai hősek közt Ossián.

Mikor a kifejlés útján előre haladó nemzet közeledik azon ponthoz, hol a tettek nagysága az ismeretek nagyságával párosul, hol az ész világa a képzelet csillogásának ellenében feltámad, s a historiának pályája megnyílik: akkor az érzések közönségesen zajlott csapongása szűnni kezd, a tisztán természeti állapot mesterségesbre megy által, s már maga az a komolyabb, hidegebb tekintet, mellyel az érett ész a körülvevő dolgokat tekinti, nem egyéb, mint ezen mesterséges állapotnak következése. Mennél inkább elhidegszik a jelenlét, annál hátrább vonulnak a régibb kor tündérképei, s a poézis, mely a forróbb élettel együtt ébredett és járt, lassanként elvonja magát az életkörtől. S íme itt van a pont, hol a hőskor határai észrevétlenül eltűnnek; a poézis pedig a maga legtündöklőbb sugáiraiban ragyoghat. Az ilyenkor született költő, szintűgy lángkebellet mint az előbbi kor gyermeke, de kitisztultabb fejjel s gazdagabb ismeretekkel, midőn az ötlet körülvevő léttől elvonul, természetesen egy jobbat, szebbet, belsőjével rokonabbat keresni kényszerítetik. Boldog ő, ha ezen jobbat, szebbet s rokonabbat saját hazájának régiségeiben felleli! A költő, ki nem lél magának a régiségben kielégítő világot, nyugtalanul csapong cél és határ nélkül magából kifelé; s vagy eltompulás a végtelenségben, vagy megromlott képzelődés a formátlan-ságban, vagy vészes érzelékenység az epedés által léssen csapongásának következése; midőn a hőskor maradéka bátran veti a múltra tekintetét, annak képeit a távolság miatt megszelídült fényben láthatja, képzelete a bizonyos célra repületben erőt és formát nyer, s ugyan ez által érzelmei kitisztulnak és nyugalommal szállonganak, nyugalommal, mely a nemzeti karakterszínhez képest vagy derültebb vagy borúltabb, de mindég felemeli a lelket, s művészi virágzatban tenyész.

A poézisnek legkedvezőbb pillantatok tehát akkor nyílnak, midőn a nemzet a zajló ifjúság korából a tisztább és józanabb műveltség csendesebb világába lépni kezd. A nyelv ilyenkor kap hajlékonyságot, s a poétának kívánságai s szükségei szerént ezerféle alakra változhat el; az érzés ilyenkor nyér fellengést, mivel a jelenkoron vagy felül vagy túl emelvén magát, más ragyogóbb tartományba siet vissza; a képzelet ilyenkor talál szabad lebegést, mivel a körülfogó valóság által meg nem szorítottván, az előtte felnyitott messze tartományt sajátjának tekinti, s annak képeit önkéje szerént öntheti el varázssugáraival: s így nyelv, érzés és képzelet a magok kedvezőbb pontját elérvén, mi kell egyéb, hogy a költő a legtündöklőbb alakban tűnjön fel?

A nemzeti hőskor hagyja maga után a nemzeti hagyományt; s nemzeti hagyomány s nemzeti poézis szoros függésben állanak egymással. Ahol ősi hagyomány vagy

Kölcsey Ferenc.

éppen nincsen, vagy igen keskeny határokon áll, ott nemzeti poézis sem származhatik; az ott születendő énekes vagy saját (tisztulást és folyamat nem található) lángjában sülyed el, vagy külföldi poézis világánál fog fáklyát gyújtani; s hangjai örökre idegenek lesznek hazájában. Mert a nemzeti poézis a nemzeti történet körében kezdi pályáját, s a lírának később feltámadó s individuális érzelmeket tárgyozó zengése is csak ott lehet hazaivá, hol az a nemzeti történet régibb múzsájától kölcsönöz sajátát, s személyes érzeményeit a nemzeti hagyomány és nemzeti megnevesített életkör nimbuszán keresztül sugároztatja.

Ha ezen fejtegetéseket a históriára akarjuk alkalmaztatni: hova fordítsuk inkább szemünket, mint a görögökre? Soha nemzeti poézis ragyogóbb hőskorra vissza nem tekintett, és soha nemzeti hőskor ragyogóbb poézist maga után nem vont, mint önálok. Ifjúságok felvirulását azon idegeneknek köszönték, kik hozzájuk míveltebb népektől jöttek, s köztök magasabb ismereteikkel fenn ragyogtak ugyan, de nem úgy mint Banks vagy Forster Tahitinak lakosai közt; mert Triptolemus, Cadmus, Cecrops, Danaus s mások több tapasztalások mellett is lelkek ifjúságára s emberiségök kifejlésére nézve egy lépcsőn vagy legalább hasonlóan állottak azokhoz, kiknek tartományában megtelepedtenek; s mi-

dön nekik némely új ismeretet, némely új szokást hoztanak, ugyanakkor nyelvöket s nemzetiségöket elfogadván, mind magokat, mind ismereteiket és szokásaikat a görög földön meghonosították. E környülménynek két következése lön. Első, hogy a hellén a maga serdületének kezdetében hirtelen teljes kifejlésre nem hivatvatván, lépcsőnként haladhott az érelem nagy pontja felé, s hosszú, szép ifuságot élhetett. Másik, hogy idegen világosság által a nemzeti körből ki nem kaptott, s az eredetiség színét ott is megtarthatta, hol kölcsönözött vonásokkal ékesült. Így leve lehetségessé, hogy a varázsló emberfaj a távol népek hagyományait saját földére plántálta által, s azokat hazaiakká képezvén, saját hagyományaival elvegyítette. Eszerént történt a dolog valósi és polgári szokásokkal, tudománnyal, mesterségekkel; minden új, mihelyt a görög határokbá lépett, mint valamely tündérpálcának csapásai alatt, elváltoztatta színét és alakját, s mindkettő helyett mosolygóbbat s bájolóbbat nyervén, többé idegennek nem ismertetett; s így az egész nemzetre mind a jelenkorban, mind a jövődöben kedvesebb, bizonyosabb behatással munkálkodhatott, s a nemzeti lelkesedést örök táplálattal éltetheté.

Midön a hellénfaj nemzetiségéről szólunk, a religiót sem kell elfelednünk. A religiónak alapideái, akar a görög földön magán tűntek fel valaha, akar idegenből szállongottak által, mindenképpen nemcsak a históriának, hanem a hősi kor hagyományainak határain is túl a gyermekemberiség szűkebb körében vettek lételt; s minden bizonnal ha nem tisztán is, legalább sejdítésben az emberi természet felül s az emberi életet és történeteken túl fekvő s egy más ismeretlen világból általfolyó erőket vettek tárgyazatba. A görög ezen ideákat nemcsak az emberi életbe hozta le, hanem a maga nemzetiségébe s nemzeti történeteibe olvasztotta. Az istenségi erők a hellén föld gyermekeiben individualizáltattak, s így egy félig religiói sejdítésekből, félig történeti hagyományokból összealkotott hazai mitológia készült, mely a maga ezerféleképpen különböző, gyakran csudálatos, de mindég mosolygó alakjában egy vidámon exaltált poézisnek örök tárgya lett, s ezáltal a görög poézist a görög hazaisággal elválaszthatatlanul összeforrasztotta. Ily boldog összejövések közt származhatott Homerus, ki nemcsak a maga költői elérhetetlen nagysága miatt érdemel figyelmet, hanem még sokkal inkább azon példátlan behatás miatt, mellyel ő az egész görög népet, annak százképpen megszagatott polgári alkotványai közt, egy közönséges nemzeti szellemmel eltöltvén, a maga költői munkálkodása körében egyesítette; s religiót, s játékszíni és lírai poézist, művészséget, filozófiát és életet egyformán lelkesítvén, mindezeket bizonyos varázskörbe foglalta, melyen belöl örök virágzatban, sanyarkodás nélkül, szabad lebegéssel tenyészének. [...]

Midön római nagyság és görög míveltség a történeti játékszínről lassanként tűnni kezdettenek, több fiatal nemzetek állottak elő Európában, melyek egy, zajgással és munkával teljes életkörben nyughatatlanul kerengvén, s forrás által tisztulást, nyomás által emelkedést keresvén, egyfelöl nyers ifuságokban a birodalom aggságával, másfelöl csapongó vadságokban a keresztyénség szelidségével a legkitetszőbb ellentételt formálták. Fegyvereik hatalmasok valának, de lelkeik a római míveltség elborító világa által leverettek, s régi nyelvöket sokan, honi vallásokat pedig mindnyájan felcserélvén, egy egészen új, ismeretlen életbe mentek által, melynek tüneményei szokatlan világításban valának feltünendők.

Vad nép közelített a míveltség hosszú századaiban elpuhult nemzethez, mely már minden poétai szellem s lelkesedés nélkül, még csak a vallásban találhata hevületet, azon vallásban, mely a földiektől elvon, s útát ugyan az ég felé mutat, de egyszersmind az emberi lelket romlottságának s kicsiny voltának hathatós éreztetése által poriglan nyomja le. Hevület ég felé s megaláztatás ezen hevületben: minő ellentétel ennek kimagyarázhatatlan érzelme, s azon emberi vidám érelem közt, mely egykor a mitológia tündérképei körül lebegett! A mitológiával együtt elsüllyedt a görög poézisnek világa a maga utolsó visszasugárzásaiban is: tudomány, szív, lélek, s az emberi élet egész folyamja a religió szent körében koncentráltattak, s így a keresztyénség kebelében új életszakot kezdő vad népek azt a változást, melyet érzelmeikre, szokásaikra s egész valóságokra nézve szükségesen szenvedniök kellett, csaknem egyedül a religió befolyásai alatt szenvedték. Íme tehát egyfelöl míveletlen, nyers ifuságban, csapongó indulatok közt zajló emberfaj; másfelöl vallás, mely az emberi szívet nehéz önáldozat és határtalan emberszeretet által a maga-megtagadásnak és szelidségnek elérhetetlen pontja felé buzdítja. Egyfelöl ki nem fejlett, de a természet örök rendénél fogva kifejlésre indulandó nemzetek, melyek a római nagyság és míveltség omladékai közt bolyonganak; másfelöl vallás, mely az emberi értelmet, nagyságot és míveltséget megalázza, s földi példáktól elvonván, az isteni véghetetlen s megfoghatatlan tökély követésére hív. Minő összejövetelek az ellenkezésben! Hosszú forrás lett ezeknek következése, mely alatt a régi nemzeti formák elváltoztanak s a vallás közönséges befolyásával a nemzetek különbéleségében egy közönséges szellem kezdett lengeni, mely az európai hőskort, s azt követő európai poézist a görög régiségtől különböző alakban hozta fel.

Vallás szentsége küzdött emberi gyarlósággal. Amaz terjesztett nyugalmat szelidség és áhítat által; emez nyugtalanságot a tenni-akarásban. Amaz parancsolt a kíván-

ságnak zabolát; ez fáklját gyujtott a szenvedelmeknek. Amaz az embert testi köréből felkapni, ez a maga örvényébe lemeríteni igyekezett. Így leve, hogy az emberiség nagy masszája az ég és föld között megosztani kényszerítettet. Keveseknek jutott az erő, hogy magokat isten előtt megsemmisítsék, s életeket a religio gyakorlásaiban elsüllyesztvén, az emberi kívánságoknak meghaljanak; a sokaság hódíthatatlan kívánságaival, s a gyarlóság kísérteti között félenken vetette olykor-olykor a vallás kifüggesztett törvényeire pillantatait; s vágy és rettegés, szenvedelem és megtagadás közt fejlett ki a helléni korban ismeretlen szentimentalizmus.

Tacitus szerint már a régi németek nagy asszonytisztelők valának, s ezen asszonytisztélet, mely a szerelem indulatát megneemesíti, fellengősíti és egyszersmind elbúsítja, erős szellemben leng az ossiáni költeményeken is. Mi vala természetesb, mint az, hogy ezen hajlandóság a keresztyénség által teljes kifejlésben terjesztessék el? Asszonytisztélet és vallási önmeztagság által fojtogatott érzésben zengett az ének, mely Európát a kaledóniai bércektől az Apenninusig szelíd bánatnak és fájdalmas örömmel exaltált hangjaival töltötte be.

A középkor szilaj gyermeke a maga erejének rendetlen érzelmében, klíma és vallási befolyás által elkomolyított fantáziával, tetteiben és műveiben óriási nagyságra s csudálatosságra törekedett. A hellén s a hellént utánazó római művész még feledve volt, s ne lett légyen bár; de mi módon fogott volna az egyszerű nagyságnak szép, de nem szembeszökőleg szép képe a hatalomérzésben még kemény, még durva hősré munkálni? Az ő érzelmei s ízlése más úton indultak, mint az argonauták unokáiké. Ezeknek képzetét a grácia vezérlette vissza egy vídámon s magosított emberiséggel ragyogó hőskorba, s onnan vissza a társaságos élet kellemes körébe. Csendes nyugalomban belőlről, szállongott a tárgyak szép külsőjén tekintetők; s lélekvonás és szívérzelem, bánat és öröm, remény és esdeklés mosolygó megtestesülésben lebegtek szemek előtt. A középkori magzat fantáziája, elfordítván az ősi sötét és vad mitusoktól, a vallás tettelessen országába ragadtatott, hol meghatározott formákat nem talált. Vedd hozzá, hogy a vallásnak felségesen komoly szelleme az emberi lélek hiúságát, s az emberi képzet és érzelem játékos csapongásait nem táplálhatta, következésképpen egy határtalan szabadsággal lebegő poézisnek gerjesztője nem lehetett. Hol leljen tehát a költői lelkesedés célt és hazát? A pogány régiségben? Azon félig ismeretlen homály, félig a keresztyénségnek átka feküdt. A jelenkor vala hátra, melyben és melyből a költő felemelkedésért törekedhetett. Exaltált szerelem-

érzés, és a rittervilági hőskor nyitottak pályát nékie; két tünemény, egyformán alkalmasok a fantáziát rendetlen hevületbe hozhatni. Hevült is az rendetlenül; s ezáltal leve, hogy az életet magosítani s az emberiség határait kiterjeszteni akaró költő bizonyos mitológiának nemlétében egy csudálatos formából alkotott tündérvilág felé csapongott; s így tündérezés, ritterség és szerelem vallási buzgósággal és köznépi babonával elvegyülve rendkívül való, bizarr világitásban tüntették fel a romantikát, mely az európai poézisre még akkor sem szűnt meg fő behatással munkálni, mikor a görög és római művek új életre hozatván, követés tárgyaivá tétettek.

Most görög formák közt lebeg s görög, és római színt és lelket utánazó romantikai szellem befolyása kezdett az európai költés művein megismerszeni; egy félig eredeti állapot, mely a délieknél inkább lágyság és enthusiasmus, az északiaknál inkább magabavonulás és epedés, a franciáknál inkább elmésség és udvariság kitetszőbb vonásaiban jelentgette magát: aszerint amint ezek a nemzeti karakterben is kisebb vagy nagyobb mértékben a kitetszőbb vonások voltak.

Óhajtánám, hogy valaki világosan megmagyarázná, ha nemzeti karakter és nemzeti nyelv állanak-e egymással függésben? Annyi bizonyos, hogy karakter és nyelv a poéta művére egyforma behatással munkálnak. A nyelvbéli különbség Európának régi és új mívelt népei közt, nem keveset tesz arra, hogy a görög és európai új poézis minden hasonlítani akarás mellett is egymástól különbözzenek. Akcentuáltság s onnan következett rím és német prozódiai sajátság, s a régi nyelveknél kevésbé szabad szintaxis, már magokban nevezetes elhajlásokat csinálnak; mi nem leszen még, ha a nyelvvel a különböző nevelés, erkölcs, szokás, itélet és tudomány következesit öszvekapcsoljuk? Maga az újaknál oly közönségesen elterjedett szentimentalizmus a költés minden nemeiben új meg új színeket hoz elegyedésbe; midőn nemcsak a komolyabb indulatokon önti el magát, de magának a jókedvnek csapongásaira is gyakran átfoly. A görög költőnek mint a görög művész szobrának, busongása is szép és nyugalmas; vidámsága pedig tiszta, mint a felhőtlen ég. Az újkori lelkes költőnek bánatja gyakran a vérzésig gyötör; s vidámsága sok ízben annyi komolysággal vegyül fel, hogy e vegyületben egy egészen újalakú lélekállapot áll elő: *humor* tudniillik, mely a régiéknél ismeretlen.

Ha régi és új poézis különbségeiről van szó, azt sem kell elfelednünk, hogy az új Európa költője a maga nemzetével nem áll a göröggel egyforma jólévi öszvefüggésben. Keresztyén vallás és európai tudományos kultúra egyenlően kozmopolitizmusra törekednek. Innen van, hogy az a kire-

kesztő, saját centruma körül forgó, de egyszerismind lelket emelő nemzetiség, mely a hellénnek tulajdona volt, Európában nem található. Ezen sokféle népek minden politikai és morális elhajlásaik, s minden különböző fizikai fekvésök mellett is, vallás s míveltség és kinézéseknél fogva csak úgy választatnak meg egymástól, mint az athénai görög a spártaitól, mint az ephesusitól a rhodusi. Azonban a görög a maga sokféle ágaztában is nyelv, játék, hagyomány és azon épült nemzeti poézis által bizonyos összevonzó közép-pontot nyere, mely középpont Európában sem a nemzetek egybefolyásában a népek különválása, sem a népek különválásába a nemzetek egybefolyása miatt nem léli helyet. Ez az oka, miért az újabb időkben egy nemzetnek is oly nagy behatású költője, mint Homer nem született; mert nem nyilván van-e, hogy mind Ariosto és hasonlói a magok tündérvilágában, mind Milton és Klopstock a religió szent tartományban éppen úgy a nemzetiségtől különválasztott képeket állítottak fel népeik előtt, mint azok, kik a görög mitológiát hozzák új életre? Magok a német új literatúrának bárdjai, kik a keresztyénség által feledékenységbe hullott mítoszokat, s a római korban történt dolgokat vették tárgyatzatba, nem szinte oly idegenek maradtak-e honokban, mint ha Perunak és Mexikónak régiségeit éneklették volna? A görög hagyomány szakadatlan idősorban, s mindig tiszteletben tartatva szállott a késő unokákra, s ez az európai hagyománnyal nem történt. Ezért nemzeti poézis való értelemben egy európai népnél sem találkozik, mert a poéta, még midőn saját korának történeteit éneklis is, nem szűnik meg hazája fiaitól bizonyos távolságban állani, nem jöhetvén az összevzésnek azon pontjaihoz, melyekben a görög poézis állott a görög nemzettel.

A költés három fő nemei, eposz, dráma és líra egyforma varázslattal vonták a görög nép egyetemét magokhoz. Az első, mivel Homer, a minden hellének ősi hagyományait egy közönségesen általölölő körben hagyá ragyoglan; a másik, mivel a nemzeti hagyományokból merítettet, s egyszerismind a nemzeti religióval, mint innepi tárgy, szorosán összefüggött; s így a líra is, mely hasonlóul a religiónak szolgált, s hasonlóul a hagyományokat dicsőítette meg.

Az újkori költő csak a játékszínen látszik a nemzethez közel állani. De mely különbség az athénai és az európai új játékszín között! Ez a nép egyik igen kicsiny részének nyílik fel mint magányos mulatság; amaz az athénai nép egészét, mint közönséges öröminnep, fogadta keblébe. Ez a religió határin kívül áll, az a religiónak körében kapott fakadást és virágzatot. Ez a régi és új kor hagyományait és történeteit, a kül- és belföldi dolgokat úgy terjeszti elő, hogy a néző az ezerféle vegyítésben nemzeti szellemet fel nem találhat, s nemzeti érzést nem táplálhat; az a nemzetiség határain

belől alkotta össze magát s választotta tárgyait. A görög testvéri formákat látott maga előtt lebegni, s a szcéna előtt is saját nemzetének világában lelte magát; midőn az európai a világ egyik sarkától a másikig ragadtatik, s poétáját csak messzünnen szerzett tudomány által értheti meg.

Ahelyett, hogy ezeket messzebb nyomoznók, idejelen saját nemzetünkre fordítani figyelmünket; s történeteinkre, s nemzetiségünknek s poézisünknek azokkal való egybefüggésére vetni egy tekintetet.

Ha nézzük a régiséget, a hunnosok azok, kik hagyományaink legtávolabb határszélén előttünk feltűnnek. Bendeguznak neve hangzik fülünkbe, s Attilának dicsőségét látjuk ragyogni; de ezen ragyogás, mint egy vilám, elenyész szemünk előtt, s ez időtől fogva az avarokig sötétség borúl el népünk emlékezetén. Az avarok egész történetesorából egy pont sincs kiemelve, mely a hagyomány közfényü csillogásában állana: s így Attilától fogva Álmosig századokon keresztül semmit sem találunk, amivel nemzeti érzésünket összeolvaszthatnók.

Minő helyhez! Íme tudósaink a görög hagyományt a kaosztól és Kronostól fogva Prometheuson, Heraklesen s az egész közben folyt és követő időn keresztül a história századáiig nyomról nyomra követhetik; midőn saját nemzeti hagyományunk oly parányi s egymástól oly messze fekvő töredékeken fundáltatik. A nemzeti hagyomány pedig sok tekintetben megbecsülhetetlen kincs. Nemcsak azért, mivel a históriai tudománynak ha emlékeket nem is, de legalább nyomat mutat; hanem sokkal inkább azért, mert az a nemzeti lelkesedésnek s annál fogva a honszeretnek vezércsilaga. A római státusalkotvány, patriotizmus és abból folyó nagyság mituson épült, s mitussal tápláltatott; s még azok is, kik a Scipiókkal, Aemiliusokkal s több nagyokkal együtt éltenek, tisztelettel hevülő érzések közt pillantottak vissza a tettekkel gazdag jelenkorból a mítus szentté lett képeire; mert jelenkor és valóság nagyon tiszta, nagyon emberi fényben állanak, midőn a hajdankor mesés ugyan, de hitelt talált tüneményei némiképpen emberfeletti világitásban sugároznak.

Mi annak oka, ha valamely nemzetnek hagyományai úgy megcsónkúlnak, mint, például, a miénk Álmoson felül? A régiséggel dicsekedő nemzetek a világ teremtséig szoktak felhágni tradícióikban, s történeteiket, habár mesés alakban is, az eredettől fogva emlegetik. Azt fogjuk-e következtetni, hogy a nemzet, mely ezt nem teheti, egészen új ága valamely régibb törzsöknek, melyből tekintet nem érdemlő kicsinysejben szakadt ki, s elvadulván, többé kiszakadásáról semmit sem tudott? Azt-e, hogy a hagyománytalan nemzet gyáván, tettek nélkül vesztegle,

s emlékezetét unokáira által nem plántálhatta? De a magyarnak nyelve eredetiséget bizonyít, s rokonsága sok kiholt nyelvekkel régiségét mutatja; az a környülmény pedig, mely szerént Álmos s fia Árpád egy félelmet gerjesztő nagyságban s erővel teljes ifúságban fénylő nemzettel szállottak elő a Kárpátok megől, hagy-e kételkedni a felett, hogy e nemzetnek már azelőtt hosszú küzdelem alatt kellett a vérpályára kikészülve lennie?

Nem gondolt talán a nemzet saját tetteivel? De olvassuk, hogy Attilának asztalánál bárdok énekeltenek; s Anonymus is említi a köznépi énekeit, melyekben régi tettek dicsőítettének. Ami Attila alatt s az Árpád unokáinak idejében s még Mátyás alatt is megtörtént, miért ne történhetett volna meg a köztök lefolyt korban is? Idő hosszúsága és státusfelforgató szélveszek tehették, hogy a hőskor nyomai elfeledtettek; tehette talán az unokáknak vétke elhülése is a régiségnek, nemzetiségnek, s hazafiságnak emlékei eránt. Nem merném meghatározni, ha úgy volt-e századok előtt, de már hosszú idő olta vétkeinket ki nem menthetjük. Nem kérdelem, ha szenteltünk-e valaha emléket a régiség hőstetteinek; csak azt kérdelem, ha viseltünk-e valaha tisztelettel valamely emlék eránt, mely a régisgből reánk általjött? Íme Rákosnak szent mezején egy magányos embernek ökrei szántanak; magyar királyainak sírhalmait az elpusztulástól meg nem védelmeztük; s a Bethleneket és Rákócziakat borító márványdaraboknak megtagadtuk a kímélést. Mi által dicsőítők meg a helyet, hol Zrínyink elhullott, hanemha azáltal, hogy a tőle védett sáncokat kótyavetyére bocsátottuk? Nem készakarva feledkeztünk-e meg Dugovicsról, kinek neve még Bocskai korában közismeretben vala? Mit talál a szem, mely régiségeinket vizsgálja? Nemde őseinknek várfalait, melyeket a gondatlan unoka le hagyott omlani, s köveiből falujában korcsmát rakatott, s maga városi felelet ment keresni? Nem azt mutatják-e az ilyenek, hogy nemzeti lelkesedés híjával vagyunk, s a nemzet hőskorának hagyományai kebelünk bűnös elhülésében lelték sírjokat?

Szabad legyen megjegyezni, hogy sem a mitológia nemlétéből poétai lelketlenség, sem a romániró által felhozott környülményekből magyar karakteri vidámság s könnyűvérűség egyenesen nem következik. Eleinkről van szó, kik erős ifúságban régibb lakjaikból e földre vándorlattanak, s így nem az elenyészett hőskor maradvéki, hanem a virágzó hőskornak vagy kezdői vagy folytatói valának; s kell-e tagadnunk, ami már felebb megjegyezve áll, hogy hőserő s poétai szellem nem egyenlő forrásokból s egymás mellett nem egyszer tűnnek fel: Orpheus és Amphion, kikről a görög hagyomány emlékezik, a hőskor csillogásai közt éltenek, s lehetett-e még

akkor az a gazdag tündökletű mitológia öszvealkotva, mely Homérnak s követőinek írásaikban felénk ragyog? S hogy minden egyebet elhallgassak, kinek nem jut eszébe Ossian és társai? Nem tudták-e ők mitológia nélkül is az elfolyt és együtt folyó hősi kor tüneményeinél a poézis való szellemét kifejleszteni?

Ami pedig a nemzeti búsongó karaktert illeti: annyira bizonyos-e, hogy búsongásra hajlás, és a szabadságnak magas érzelme nem férhetnek meg egymással? Búsongás nemcsak szolgáltság, de az érzés mélységének következtése is lehet. A melankóliás temperamentum kisebb vagy nagyobb mértékű idegen vegyülettel is fátyolt von el a lélek felett; azonban a fátyol hevet és lángot boríthat maga alá. Magány és csend borongásban tartják a melankóliást, az örömmel szelid kifakadásait ő nem ismeri; de láрма és zaj felriasztják andalgásiból, s innen a zajgó társaságok, s a szilajon csapongó örömmel teljes vendéglés; innen a vadászati és csatázási láрма-kedvelés, s a viszálykodást szülő békétlenség; innen a hirtelen fellobbanás lángja, s a féketlen kiáradozás utáni hirtelen elcsillapodás; innen a nemzeti muzsikának majd a pajkosságig eleven, majd a csüggedésig lassú lángjai, s több effélék. Nem lehet mondani, hogy e tulajdonok a poétai szellemnek utat zárnának; magány és bevonulás a költőnek is sajátja, s édes ének szintúgy szokott a búsongás fátyola alól, mint az örömmel virágbokrai közül zengeni.

Azonban ki fogja megbizonyítani, hogy e többektől észrevételbe hozott nemzeti búsongás eredeti érzés a magyarban, nem pedig később az általunk ismert bal esetek hosszú sorában magzott fel? A Leo császár büszke, tüzes, de magába zárkózott, kevés beszédű magyarja komoly volt bizonyoson, de ha bús-e, azt ki merné meghatározólag állítani? Mert amiket az én romániróm a maga kapitányával kérdeztem: vajon nem volt-e nemzetünk vállain teher? nem bágyasztá-e valamely elő- és visszaézés? nem hasonlíta-e sorsa Baróti Szabó diófájához? úgy vélem, nem a kijöveteli hőskort illető kérdések. Azon gyanú pedig, ha a jólélés, jóllakozás, midőn a lelket a testnek alávetették, nem lehetek-e búsulás okaivá? tekintetet sem érdemel. Az így lealacsonyúlt lélek nem búra, hanem tunyaságra vezetettik, s tunyaságot ki fog ott keresni, hol harc és munka közt zajlik a vitéz élete? S lehet-e gondolnunk azt is, hogy nemzetünk a maga nyugotra lett általplántáltatását éppen úgy sínlette volna, mint minden ily túllüktetés a természetben? Bizonyosan hálátlan lakot hagyta el a hősnép, s ősi hazáját jöve visszanyerni; s nem egy forrón szeretett honban ülepedett-e le, melynek határain kívül életet és boldog életet lenni nem hitt vala? Egyéberánt a hagyomány elenyészte megtilt bennünket, hogy a régibb

kor sajtáságai felől hitelesen értekezessünk; mert az minden kétségen túl a maga mesés alakjában is több pszichológiai vonásokat szállított volna korunkig, mint a krónikának sovány tudósításai. Az időkről, melyeket közelebb érünk, jól tudjuk, minő környülmények közül maradt reánk a vissza- és előérzés bánatja, s az ezt tökéletesen kizengő *szegény bujdosó magyar* nevezet. De nem ajkainkon forog-e a *dicső nemzet* cím is? Tedd a kettőt egymásnak ellenébe, röpjül végig a hír és balszerencse váltólag következett századain lelkedben, s látni fogod, mi fény és homály az, melyek nemzeti érzésünkben fájdalmas vegyülettel ölelkeznek. Ki nem látja, hogy ilyen vegyület nem szülhet mást, mint szentimentalizmust? De a magyar karakteri szentimentalizmus a romantikaitól különböző. Ez fő vonását a szerelemtől, a magyar pedig hazájától és nemzeti fekvésétől kölcsönzi; a szerelem epedése nálunk nem hazai plánta: európai szomszédainktól nemrégén kölcsönöztük azt s mit nyertünk benne? kitalálni nem nehéz.

A római nép eredeti vonásai közé sok komolyság vegyült; ők több más ártatlan dolgok mellett a táncot is illetlenségre kárhoztatták, melynek gyakorlásában a helléneknél még az Epaminondasok is tündöklének: mégis azt írja Cicero, hogy azok az oly sokban komoly római öregek tréfát egymás közt örömet váltottanak. Képtelenség volna-e állítanunk, hogy a Leo császár és Regino által komolynak rajzolt magyar tudott olykor mondaibaiban vidám s célzásaiban csalfa lenni? Én ugyanezen vonást láttatom magamnak a nemzetben még most is nagy kiterjedésben feltalálni; nem tisztán szállongó, hanem komolyságba mártott kedv-szesz ez; s melankolias és szentimentalizmusra hajló karakterben a meglepőleg kicsapongó humor nincsen helyen kívül.

Keresztyénség, politika, és tudomány sokképpen közelítették magyarinkat európai szomszédaihoz; saját státusalkotvány, nyelv, szokások és kölcsönös idegenkedés sokképpen visszavonták tőlök. Így történt, hogy sok európai színt vettek fel, s egyszersmind sok nem-európai megtartottak; de ez utolsók csak fél század előtt is sokkal szembetűnőbbek voltak mint most; s mennél inkább enyészetre hajlanak, annál nagyobb fájdalommal érezzük, hogy nincs írónk, aki őseinket az ő egyszerű, eredeti nagyságokban előállította volna. [...]

Nem hiszem, hogy volna tartomány, melynek földében a költésnek bármely kevés virágai is ne tenyésznének. Mindenütt vagynak a köznépek dalai, mindenütt megdicsőítettnek a merész tettek, bármely együgyű énekben is. De vagynak népek, kik az együgyű ének hangját időről időre megnevesítik, az énekes magasabb reptet vesz,

s honának történeteit nevedő fényben terjeszti elő. Az ének lépcsőnként hágó ereje lassanként vonja maga után az egykorúakat, s mindég a nemzetiség körében szállongván, állandóul ismerős marad nékiek, míg végre a pórdalból egy selmai ének, vagy éppen egy Ilias tűnik fel. Másutt a pórdal állandóul megtartja eredeti együgyűségét, s a nemzet szebb része felfelé hágván a míveltség lépcsőin, a bölcsőben fekvő nemzeti költést messze hagyja magától. Ily környülményben a magasabb poézis többé belső szikrából szép lángra nem gerjed; idegen tűznél kell annak meggerjednie, s a nemzet egészének nehezen fog világitani. Velünk, úgy látszik, e történt meg.

Úgy vélem, hogy a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni; szükség tehát, hogy pórdalainkra ily céllal vessünk tekintetet. Két rendbelieknek leljük azokat; mert vagy történeteket énekelnek, vagy a szempillantat személyes érzéseit zengik el. Nagyon régieket sem egy, sem más nemben nem lelünk, s ez is igazolja jegyzésemet, mely magyarainknak a régiség eránt lett elhűléséről feljebb tétetett. Ki merné azt tagadni, hogy a hajdankor tiszteletesb tárgyú dalokkal ne bírt légyen, mint a mostani? A több százados daltöredék, mely a magyar gyermek ajkán mai napiglan zeng: *Lengyel László jó királyunk, az is nekünk ellenségünk*, bizonyítja, hogy valaha a köznépi költő messzebb kitekintett a haza történeteire, ahelyett, hogy a mostani énekekben csak a felfüggesztett rablónak, s a szerencsétlenül járt lánykának emlékezete forog fenn. Legrégibb dalaink, melyekben még nemzeti történet említettik, a kurucvilágból maradtak reánk; ezekből a Tököli, Rákóczi, Bercsényi, Boné nevek zengenek felénk; s ezekben a poétai lelkesedésnek nyilvános nyomai láttatnak, amit az újabb pórtörténeti pórdalban hiában fogsz keresni.

A másod rendbeli dalok közt több poétai szikra csilámlik. Némelyekben, habár soronként is, való érzés, bizonyos gondatlan könnyű szállongás, s tárgyról tárgyra genialis szókdellés lep meg bennünket; de tagadhatatlan az is, hogy legközönségesb karakterök nem egyéb mint üres, ízetlen rímjáték, mely miatt a legidegenebb ideák egymással öszvefűzetnek, s a köztök olykor elvegyült egymáshoz illőbbel nevetséges tarkaságot formálnak.

Azt kell-e hinnünk, hogy a nemzeti poézis már régen felemelkedvén, azt nem többé a mai pórnépnél, hanem a nemzet magasb míveltségű rendében fogjuk fellelni? Lépünk vissza egy kevésbé, s keressük az utat, melyen poézisünk az írói nyelvbe általmenvén, megnevesedhetett. Az *Emlékezzünk régiekre*l tűnik legelőszér szemünkbe, mely valóban minden meztelensége mellett is nem érdemel megvetést, mert lépcsővé tétethetett a magasb emelkedésre vágyónak. A reformáció kora

jön sorba, s látunk nép számára készült énekeket, melyek a költés határain kívül fekszenek. A mohácsi vészt közel érő kor számos történeti verseket hagyott reánk, melyeknek az akkori hőstettek nyújtottak alkalmat; nagy nevek ragyognak azokban, de Tinódi s egykorú nem tevének egyebet, mint az tenne, ki újságleveleket foglalna versekbe. Ki nem kénytelen megvallani, hogy maga a rómaiaktól tanult, legalább mitológiát, és ovidiusi descriptio-viszketegyet és eláradozást tanult Gyöngyösi sem adott a nemzetnek semmit, ami való poétai nevet érdemeljen? Az ő tárgyai többnyire hazaiak, de nemcsak hogy a lelketlen előterjesztés miatt hevületbe nem hoznak, hanem azonfelül a sok római tudománynál fogva a nemzetiség köréből kicsaponganak. Melyik magyar ismerjen saját mezeire, ha rajtok Pán fújja a sípot, s Tytirus hajhássza bárányait? Melyik magyar találhassa fel magát saját nemzetiségében, ha nemcsak az idegen mitológia képeire, hanem ez vagy amaz római verselőnek ez vagy amaz sorában álló ez vagy amaz névre is emlékeznie kell, ha poétáját érteni akarja?

A görög költő csak kitisztult érzést ízléssel párosulva kíván hazája fiától, hogy lelkére hasson dalával: nekünk ellenben antiquáriusi tudományt kell szereznünk, hogy költőnket olvashassuk; s ha megértettük is, minő behatást tehet reánk a mitológiának világa, mely nekünk csak valamely allegóriai tarka festés gyanánt jelen meg? Valljuk meg, hogy nem jó úton kezdtünk a rómaiaktól tanulni. Ahelyett, hogy segédüknel fogva tulajdon körünkben emelkedtünk volna, szolgálai követésre hajlottunk; ahelyett, hogy az ő szellemöket magunkba szívtuk és saját világunkban sajátunkká tettük volna, az ő világokba költöztünk által; de ott egészen fel nem találhatván magunkat, honunk felé visszapillongunk, s örökre megoszlott képzelettel itt is, ott is idegenek maradunk. Nem nyilván van-e, hogy a való nemzeti költésnek csak a nemzet kebelében lehet s kell szárnyára kelnie? Az idegen tűznél gyújtott fény a nemzetnek csak homály közül sugárzik. [...]

1826